

СО
ДИЈАЛОГ

Студија на случај

УГОСТИТЕЛСКИОТ СЕКТОР ВО ОПШТИНА ЦЕНТАР И КРИЗАТА СО КОВИД-19 – РЕГИОН СКОПЈЕ

Проектот е финансиран
од Европска Унија

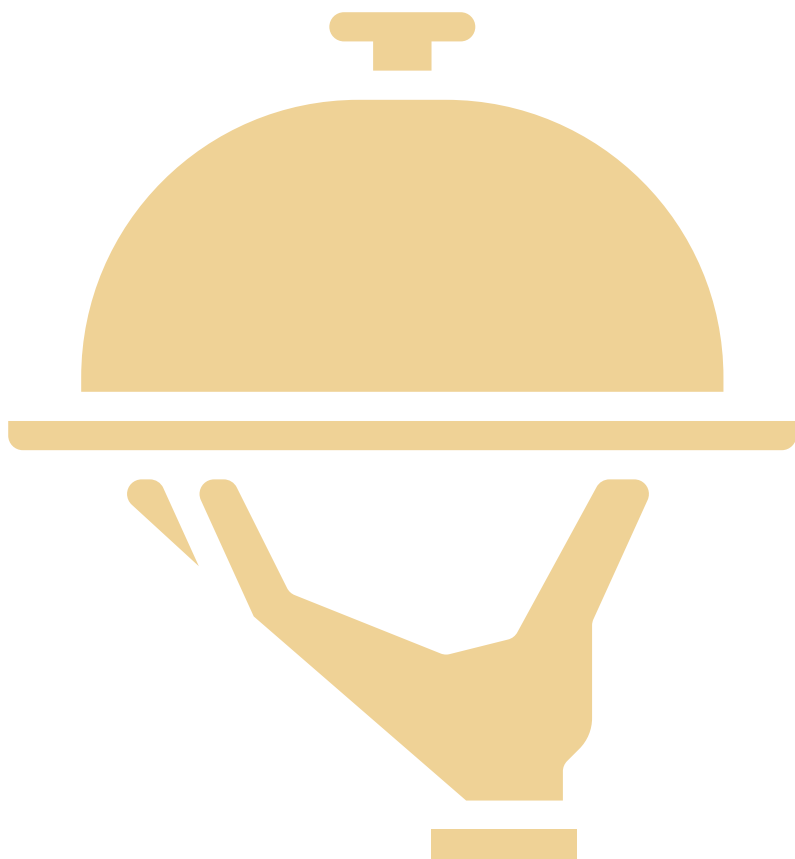
РЕАК-ОП
истражување во акција

Center for Civil Communications
Центар за граѓански комуникации

**Угостителскиот сектор во
Општина Центар и кризата
со КОВИД-19
– Регион Скопје**

студија на случај

м-р Диана Миленковска

Студија на случај

Угостителскиот сектор во Општина Центар и кризата со КОВИД-19 – Регион Скопје

ИЗДАВАЧ:

Фондација Отворено општество – Македонија

ЗА ИЗДАВАЧОТ:

Фани Каранфилова – Пановска, извршна директорка

АВТОР:

Диана Миленковска

УРЕДНИЦИ:

Нада Наумовска

Сандра Анастасовска Кузмановски

Данче Даниловска – Бајдевска

ГРАФИЧКА ПОДГОТОВКА:

Бригада Дизајн

ЛЕКТУРА И ПРЕВОД:

Абакус

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
640.4:[616.98:578.834(497.711)](047)

МИЛЕНКОВСКА, Диана

Угостителскиот сектор во Општина Центар и кризата со Ковид-19 [Електронски извор] : регион Скопје : студија на случај / Диана Миленковска. – Скопје : Фондација Отворено општество – Македонија, 2021

Начин на пристапување (URL): <https://eur01.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.dijalogkoneu.mk%2F&data=04%7C01%7C%7Ca2b34fca099447849f0c08d967a86fc6%7C6dd6692964ee4888a65ab847baf12c47%7C0%7C0%7C637654795399714130%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWljojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luZmliLCJBTiI6IklhaWwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C1000&data=UCCJAoeUhiOVOZtHsraqdTJJlQkHwgFhBra6r8R38PI%3D&reserved=0.> – Текст во PDF формат, содржи 25 стр. – Наслов преземен од екранот. – Опис на изворот на ден 25.08.2021. – Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-218-339-8

a) Угостителски сектор -- Ковид-19 -- Пандемија -- Општина Центар -- Истражувања
COBISS.MK-ID 54743045

„Оваа публикација е изработена со финансиска поддршка од Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на авторот и не ги одразува ставовите на Европската унија.“

Борбата со Ковид 19 ќе биде долготрајна каде за да победиме ќе биде потребен кохерентен системски пристап. Тоа што започнува како здравствена криза многу брзо има образовни и социо-економски импликации врз општеството. Па оттаму доаѓа потребата да се подготват Извештаите за следење на усвоените мерки за справување со кризата предизвикана од појавата на вирусот Ковид-19 и нивното влијание врз секторите здравство, образование и социо-економски политики на национално и локално ниво кои нема да се фокусираат само на еден сектор туку ќе придонесат кон креирање на сеопфатни системски решенија.

Дури и во време на вонредна состојба граѓаните треба да се во центарот на справувањето со кризата, додека соодветните решенија мора да се носат на ниво на заедница. Граѓанските организации се најблиску до заедницата, посебно имајќи ги предвид маргинализираните групи. Со цел да се создаде најсоодветен одговор на состојбата предизвикан од пандемијата, граѓанските организации се поттикнуваат да ги вмрежуваат своите капацитети и да се само-организираат во рамките на структурниот дијалог на локално и национално ниво. Токму затоа Проектот „Дијалог со граѓанските организации – Платформа за структурно учество во ЕУ интеграциите, кој е поддржан од Европската Унија, објави повик за изработка на 6 извештаи за следење на усвоените мерки за справување со кризата предизвикана од појавата на вирусот Ковид-19 и нивното влијание врз секторите здравство, образование и социо-економски политики на национално и локално ниво. Целта на истражувањата е да ги идентификува влијанијата и да ја процени соодветноста на мерките донесени од Владата на РСМ за време на вонредната состојба; да ги поддржи истражувачите и граѓанските организации кои работат на локално и национално ниво; да ги зголеми информациите базирани на докази и да ги зајакне капацитетите на граѓанските организации да учествуваат во секторските политики во услови на криза и за крај да го зајакне и промовира структурниот дијалог помеѓу институциите и граѓанскиот сектор.

Веруваме дека доверливи институции, информирани, консултирани и свесни граѓани и граѓански организации може да го редизајнираат пристапот, да ја проценат кризата и да го предвидат закрепнувањето. Гледајќи низ призмата на влијанието од спроведените политики, оваа публикација е придонес кон намалување на последиците од Ковид 19 кризата врз граѓаните.

Проектот “Дијалог со граѓанските организации – Платформа за структурно учество во ЕУ интеграциите” е спроведуван од Фондација Отворено општество – Македонија во партнерство со партнерство со Центарот за граѓански комуникации (ЦГК) Центар за европски стратегии – Евротинк и Реактор - истражување во акција а финансиски поддржан од Европската Унија.

Една од основните цели на проектот е зголемување на влијанието на граѓанските општество во процесот на пристапување на државата кон ЕУ, преку креирање на јавни политики базирани на докази и преку подготовка на документи за јавни политики за клучните секторски и реформски политики во процесот на пристапување кон ЕУ. Повеќе информации за проектот на www.dijalogkoneu.mk

СОДРЖИНА

1. Апстракт	5
2. Вовед	6
3. Методологија на изработка на студијата	7
4. Анализа на спроведените интервјуа	9
5. Заклучок	21
6. Прилог: Водич за длабински интервјуа	23

1. АПСТРАКТ

Оваа студија има за цел да ги оцени ефектите и искористеноста на мерките донесени од страна на Владата, во услови на пандемија со коронавирус (КОВИД-19), за помош на угостителскиот сектор, како еден од најзасегнатите и клучни сектори во економијата, во периодот март-декември 2020 година во Општина Центар, Скопје. Методологија/ пристап: Спроведени се осум (8) длабински интервјуа со претприемачи (сопственици/менаџери на кафетерии и ресторани) на територијата на Општина Центар, со претходно изготвен водич за дискусија. Податоците се собираа во периодот февруари-март 2021 година. Наоди: Здравствената криза предизвикана од КОВИД-19 пандемијата има негативно влијание и лоши последици врз угостителскиот сектор. Проблемите со кои се соочуваат угостителите од Општина Центар се: намалување на остварениот приход, намалување на бројот на вработените, намалување на платите, како и на дополнителните фиксни и режиски трошоци. Економските пакет-мерки (трите пакети) донесени од страна на Владата се сметаат за корисни, но сепак не се доволни за надминување на кризата. Најискористена мерка е мерката субвенционирање на придонесите за вработените во компаниите за првите три месеци (април, мај и јуни 2020 година). Испитаниците истакнуваат дека имале потешкотии при аплицирањето за кредити, што посочува на тешките бирократски процедури и на несериозноста на институциите при комуникацијата со компаниите од овој сектор. Продолжувањето на рестриктивните мерки ќе доведе до продлабочување на финансиските загуби и зголемување на бројот на откази во овој сектор. Практични импликации: Овие резултати ги идентификуваат потребите и насоките за дополнителна натамошна помош за полесно пребродување на оваа здравствена криза, предизвикана од КОВИД-19 пандемијата, во угостителскиот сектор на територијата на Општина Центар.

Клучни зборови: угостителски сектор; КОВИД-19; пандемија; Општина Центар; мерки на Владата

2. ВОВЕД

Пандемијата со коронавирусот (КОВИД-19) е светска криза, без преседан во досегашното живеење. Ниту еден експерт или власт не знае колку ќе трае, ниту колкава ќе биде крајната економска штета. КОВИД-19 не само што предизвика разорна криза во јавното здравство, туку беше најголем предизвик за угостителскиот сектор - и кај нас и во светот. Никогаш порано толку многу ресторани, кафетерии и други угостителски објекти не биле принудени да престанат со работа, додека некои никогаш нема ни да се отворат.

Пандемијата ја натера Владата на Република Северна Македонија да ги презеде првите конкретни мерки за спречување на ширењето на КОВИД-19 - затворање на образовните установи, по што следуваше прогласување кризна состојба во Дебар и во Центар Жупа и прогласување општа вонредна состојба. Меѓу првите воведени мерки беше и затворањето на угостителските објекти и на трговските центри. Потоа се вовеле и забраната за движење која, во зависност од развојот на пандемијата, покриваше различни временски интервали. Како дел од здравствените мерки беа воведени и дополнителни мерки за заштита при работа, кои предвидуваат одржување растојание меѓу работниците, препораки за сменска работа, носење лична заштитна опрема (маски, ракавици и сл. за еднократна употреба), како и обезбедување повисоки хигиенски стандарди (пристап до вода, сапун, управување со отпад, средства за дезинфекција итн.).¹

Покрај здравствените мерки, Владата донесе и низа економски мерки распределени во три пакети, кои беа насочени пред сè кон намалување на штетите од пандемијата во стопанството, односно кон зачувување на работните места во секоја стопанска дејност, вклучително и во угостителството.

Градот Скопје е политички, административен, културен и економски центар на Република Северна Македонија, кој е препознатлив и како угостителско-туристичка дестинација за голем број посетители. Дополнително, традиционалната македонска кујна и гастрономија претставуваат составен

¹ СТУДИЈА ЗА ЕФЕКТИТЕ ВРЗ ПРИВАТНИОТ СЕКТОР - ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЛСТВО погоден од здравствено-економската криза предизвикана од пандемијата КОВИД-19, со препораки за справување со економските ефекти

дел од културата на нашата земја. Угостителските објекти од типот ресторани, кафетерии, пабови и др. се срцето на многу заедници. Тоа се места каде што голем број граѓани и туристи уживаат во дневните и во ноќните часови.

Според Државниот завод за статистика, согласно последниот попис на угостителските објекти од 2016 година, на територија на Република Северна Македонија се попишани 4.378 угостителски објекти, од кои 1.116 се лоцирани во Скопскиот Регион. Подетално, во Општина Центар се попишани 319 угостителски објекти, со што таа се издвојува од другите општини во Скопскиот Регион по најголемиот број попишани угостителски објекти.²

Во продолжение се дадени анализата и клучните наоди за тоа како здравствено-економската криза влијаеше врз угостителскиот сектор во Општина Центар.

3. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИЗРАБОТКА НА СТУДИЈАТА

Целта на оваа студија е да се обезбеди детален приказ за состојбите и предизвиците со кои се соочи угостителскиот сектор на територијата на Општина Центар во процесот на спроведување на мерките донесени од страна на Владата на РСМ за справување со КОВИД-19 пандемијата, поконкретно во периодот од март до декември 2020 година.

Во самата студија ќе се анализираат ефектите од мерките донесени од страна на Владата и нивното влијание во услови на КОВИД-19, од перспектива на угостителскиот сектор како еден од најзасегнатите сектори во пандемијата. Понатаму, анализата на угостителскиот сектор на територијата на Општина Центар ќе ни помогне:

- ▶ Да се утврди кои се главните предизвици со кои се соочува угостителскиот сектор во Општина Центар;
- ▶ Да се направи проценка за тоа дали донесените мерки од страна на Владата на РСМ одговараат на потребите на секторот;

² Попис на капацитетите во угостителството во Република Македонија, 2016

- ▶ Да се утврди степенот на инволвираност на засегнатите страни (угостителите) во самиот процес на креирање и спроведување на мерките, односно дали угостителите биле вклучени или консултирани при изготвувањето на мерките наменети за нив;
- ▶ Да се утврди степенот на искористеност на мерките, и
- ▶ Да се направи проценка на ефектите на имплементираните мерки врз угостителскиот сектор во поглед на задоволување на нивните потреби.

Преземените чекори при изработката на оваа студија, како и користената методологија се прикажани на дијаграмот бр. 1, прикажан подолу.

Чекор 1: Дефинирање на методологијата на студијата

Чекор 2: Изработка на водич за длабински интервјуа за секторот угостителство

Чекор 3: Спроведување длабински интервјуа со сопствениците/менаџерите на угостителските објекти

Чекор 4: Преглед на релевантната литература

Чекор 5: Пишување на студијата на случај

Дијаграм 1: Преземени чекори за изработка на студијата

За постигнување на целта на студијата, беше направена анализа на угостителскиот сектор на територијата на Општина Центар, како дел од Скопскиот Регион. Изборот на Општина Центар е направен како резултат на најголемиот број угостителски објекти во Скопскиот Регион, кои се посетени од локалното население, како и од туристите кои го посетуваат главниот град.

Примарните податоци во оваа студија се собрани преку длабински интервјуа кои беа спроведени со компании кои спаѓаат под дејноста ресторани и други објекти за подготовка и за послужување храна (дејности за подготовка на оброци и за служење храна) на територијата на Општина Центар, преку намерен примерок заснован на доброволна реакција на претприемачите од угостителскиот сектор. Беа спроведени осум (8) длабински интервјуа со претприемачи (сопственици/менаџери

на кафетерии, ресторани или некои други услуги кои спаѓаат во оваа категорија) на територијата на општината. За таа цел, беше изработен водич за дискусија со отворени прашања на кои дискутираа претприемачите кои учествуваа во истражувањето. Водичот за длабинските интервјуа може да го погледнете подолу, како прилог во оваа студија. Податоците се собираа во период од 1.2.2021 до 1.3.2021 година.

Како секундарни извори при изработката на студијата е користена и дополнителна релевантна литература поврзана со угостителскиот сектор и со КОВИД-19 кризата, како и податоци од интернет.

4. АНАЛИЗА НА СПРОВЕДЕНИТЕ ИНТЕРВЈУА

Новонастанатата состојба ширум светот, односно подемтот на пандемијата за која во почетокот генерално имаше мали сознанија што точно може да се очекува и кои се следните чекори, создаде дилема во врска со тоа од каде може да се добијат релевантни информации и кој би бил најдобриот извор за информирање поврзан со истата. Така, и во нашата земја, прв и најчест извор на информации за угостителите во врска со КОВИД-19, превентивните мерки, ризиците, како и за стратегиите за справување со овој вирус е телевизијата. Покрај телевизијата, користени се и други извори на информирање, односно угостителите се информираат и преку интернет, преку официјалните соопштенија од институциите, а дополнителни информации можат да се добијат и преку сметководствените и консултантските фирми. Многу мал дел од угостителите од Општина Центар кои беа дел од оваа студија се информираат преку Независната угостителска комора. Покрај достапноста на мерките, генерално, угостителите од Општина Центар сметаат дека мерките донесени од страна на Владата се конфузни, недоречени, недоволно јасни и неразбирливи. Поголемиот дел од угостителите имале потреба дополнително да се консултираат со сметководствените и консултантските фирми, со цел подобро да ги разберат мерките кои се наменети за угостителскиот сектор.

„Најчесто се информирам преку телевизиските вести, затоа што на интернет можам да најдам и на лажни вести. Вестите ми беа некако најрелевантни.“

„Првично се информирав преку Про Агенс, каде што сме претплатени, преку сметководството и од муабетите со пријателите. Јас сметам дека не сум добро информирана за мерките и за протоколите. Сметам дека не сме навремено информирани, затоа што мерките честопати се менуваа. Така што, од тој аспект, сметам дека не сум доволно информирана.“

„Не сме добро информирани за мерките во угостителскиот сектор, затоа што едно се кажува, а друго се случува, така што не е сè јасно и прецизно. Ако отвориш на интернет и ако истражуваш, добиваш кои се мерките. Искрено, мислам дека дури ни инспекциите не се добро запознаени со мерките и протоколите и за тоа кои се и за што и како важат. Ова го кажувам од тој аспект, затоа што двапати бевме доведени во заблуда. Не беше секогаш најјасно колкав смее да биде бројот на гостите, како треба да седат, дали смеат внатре, дали смеат надвор, дали смееме да даваме кафе, дали не смееме да даваме кафе, дали смееме кафе и сокови... Сите донесени мерки не беа многу јасни и прецизно објаснети.“

„Се информираме преку социјалните мрежи, преку групата што ја имаме на НУК и преку телевизијата. Горедолу, мислам дека сум информиран...“

„Мерките не беа воопшто јасни. Моравме да се распрашуваме, да читаме закони, да се консултираме со сметководството и со консултантските фирми, да разговараме со луѓето. Гледавме да црпиме информации од што е можно повеќе извори.“

Генерално, угостителите не се членови на синдикати, здруженија или комори, но исто така тие не сметаат дека овие организации би можеле да им помогнат на некој начин. Од угостителите кои се дел од оваа студија, само двајца се членови на новата Независна угостителска комора. Ниту еден од угостителите во Општина Центар не бил вклучен во самиот процес на креирање на мерките, поради тоа што не се членови во некој од синдикатите и коморите. Од друга страна, членовите на Независната угостителска комора кажуваат дека оттаму ги контактираат, известуваат и вклучуваат своите членови во процесот на креирање на мерките. Членовите во оваа комора се вклучени со давање предлози и препораки кои понатаму се пренесуваат до надлежните органи.

„Како предлози преку НУК - да. Значи, ние сме дале предлози на НУК, па НУК ги сублимирала и ги препратила до Комисијата за здравство или за финансии или до Владата, во зависност од тоа какви состаноци имале. Е сега реализацијата е на пониско ниво, па и Владата не може да прифати сè што ќе побараат, мора да сублимира и да извади нешто. Владата им дава генерално внимание.“

„Не членуваме во ниту едно здружение или синдикат на угостители. Нема некоја причина за тоа зошто не членуваме никаде.“

„Ние како паб не сме биле вклучени во тој процес.“

На 14 март 2020 година на 19-тата редовна седница на Владата на Република Северна Македонија се донесе одлука со којашто се забранува работата на кафетериите, баровите, клубовите, казината и спортските обложувалници. Поконкретно, со оваа одлука се затвораат за посетители или гости сите угостителски објекти и ресторани кои вршат подготовка и продажба на храна, со тоа што ќе можат да работат без посетители или гости и да вршат продажба на алтернативни начини (онлајн нарачки, телефонски нарачки и сл.) и да вршат достава или да овозможат самостојно подигнување на нарачката надвор од угостителскиот објект или ресторан (преку штанд/пункт).³ Согласно горенаведеното, може да се каже дека пандемијата дефинитивно претставува голема закана за работните места во угостителскиот сектор, како и воопшто за опстојување на целата економија. Во текот на минатата година угостителите се соочија со голем број проблеми и предизвици, особено во почетокот на пандемијата, кога стравот поради непознавањето на вирусот беше огромен кај сите. Периодот на комплетно затворање беше период на страв, но и период на предизвици со кои мораше да се соочи овој сектор.

„Тоа беше најлош период во целата година.“

„Ние сме најзасегнати од сите, затоа што бевме најмногу на удар на забраните и рестрикциите, а на сите други им беше дозволено да работат без разлика на тоа колкави биле нивните приходи.“

„Имавме проблем со coffee to go, затоа што кафулињата не смееја да продаваат кафе за носење. Некои продаваа, па намерно ставаа сендвичи, затоа што беше дозволено да се продава храна. Бевме исплашени да отвориме, затоа бевме целосно затворени. А како пребродивме?. Па со пријатели и со ништо друго, затоа што не ни дадоа кредити од Владата, со мерките за помош.“

И додека некои од угостителите ги затворија своите објекти, сметајќи дека оваа пандемија брзо ќе заврши или чекајќи да видат што ќе се случува понатаму и кога ќе може да се вратат на работа, само еден од угостителските објекти кој беше дел од оваа студија го искористил периодот на комплетното затворање, за да почне со барање нови иновативни решенија, реорганизација и воведување нови системи на работење

³ Одлука за изменување и дополнување на Одлуката за мерките за спречување на внесувањето и ширењето на коронавирусот КОВИД-19. „Службен весник на Република Македонија“ број 66/04,139/08, 99/09, 149/14, 150/15 и 37/16.

согласно „новото нормално“. Целта на тоа планирање и редефинирање на својот модел на ресторан за „новото нормално“ е да биде подобро позициониран и профитабилноста да се врати на ниво како пред кризата. Од друга страна, другите угостители преку почитување на здравствените мерки и протоколите за работа се бореле да го намалат штетното влијание на КОВИД-19 врз нивниот бизнис.

„Направивме план и се реструктуриравме, односно се реорганизиравме. Почнавме да работиме со достава преку Кликни јади и имаше многу нарачки. Потоа, решивме да отвориме веб-страница на ресторанот, каде што можеа да се прават нарачки, и на крај склучивме договор со Групер, од каде што исто така можеше да се нарача достава на храна. Исто така, го збогативме и менито на понудената храна, имаме ново онлајн мени и кафе за носење, чијашто потрошувачка многу се зголеми за време на пандемијата, поради локацијата на ресторанот. Почнавме да правиме и крофни, значи правевме сè што треба за да преживееме, односно ако не профитираме, тогаш барем да бидеме на нула.“

„Ние бевме комплетно затворени. Не работевме со достава на храна, затоа што мислевме дека целата пандемија и самата криза ќе трае пократко, па не се одлучивме за достава. А кога видовме како се одвиваат работите и дека целата пандемија ќе потрае, беше многу неизвесно дали повторно ќе се затвораме или не, така што тогаш почнавме со достава на храна. Меѓутоа тоа не би било нешто со што може да се опстане.“

Генерално, проблемите со кои сè уште се соочуваат угостителите во здравствената криза, која истовремено е продлабочена и со дополнителните рестриктивни мерки во однос на работното време и полицискиот час во одредени временски интервали, се рефлектираат врз прометот, платите на вработените во овој сектор, па дури доведуваат и до загуба на работни места. Здравствената криза предизвикана од КОВИД-19 предизвика огромни загуби за угостителите. Намалувањето на основниот приход за време на здравствената криза се движи од 50 % до 80 % кај угостителите кои беа дел од оваа студија. Во однос на работните места, согласно големината на објектот и бројот на вработените, од анализата може да се заклучи дека повеќето угостители биле принудени да отпуштат дел од персоналот, наспроти угостителите кои се со помалку вработени и кои се потрудиле да ги задржат истите. Од споделените искуства, во одредени случаи немало директно отпуштање на вработените, меѓутоа со самото намалување на платата некои од вработените одлучиле сами да си дадат отказ.

Покрај примарните проблеми кои беа посочени од страна на угостителите, нагласена беше и изложеноста на дополнителни трошоци за кирија, плаќање струја, вода, заостанати долгови, неплатени фактури,

итн. Набавката на свежа храна и свежо точено пиво кои остануваат непродадени поради рестрикциите, претставуваат дополнителни трошоци за угостителите кои ги служат овие производи во своите објекти. Разликата во однос на дополнителните трошоци кај различни угостителски објекти може да се забележи најмногу во плаќањето кирија. Поголемиот дел од угостителите кои беа дел од студијата плаќаат кирија и ја истакнаа киријата како еден од главните трошоци. Исто така, пандемијата ги одложи и големите планирани стратегии за проширување и вложување во бизнисот за некои од угостителите во Општина Центар.

„Многу ни наштети. Имаме оштета како прво во однос на невработеноста, имаме голема загуба во финансискиот дел, прометот, во сè. Тој период, можам да кажам беше вистинско мачење. Ние бевме комплетно затворени не работевме со достава.“

„Намалување на прометот за повеќе од 60 % и намалување на бројот на вработените. Кога ќе направам разлика помеѓу 2019 и 2020 година, може да се види огромна разлика во работењето и во профитот. Короната, како што може да се забележи, доведе до намалено движење на граѓаните. Има граѓани кои не сакаат да седнат, затоа што се скептици и се плашат. Ни фалат и туристите, чиј број тука на кеј претходно беше многу голем. Плус имаме и дополнителни трошоци со храна, кирија за објектот, струја, вода и сл.“

„Примарно, ние сметавме дека е наша одговорност да ги задржиме сите наши вработени. И во почетокот успеавме во тоа. Како успеавме, ние си знаеме. Тоа беше речиси невозможно, сè уште го плаќаме цехот за тоа, меѓутоа за жал кога видовме дека тоа сè уште трае, а не е само 2 - 3 месеци, бевме принудени да отпуштиме некои вработени, што беше многу тешка одлука. Пред пандемијата имавме 50-тина вработени, а во време на кризата бевме принудени да отпуштиме околу 10 вработени. Платата на вработените не се намали.“

„Ние како паб имаме точено пиво. Мерките се носеа во 5 за 12, а јас сум набавил пиво, сум ставил да се точи и, нормално, тоа точено пиво ако не се потроши за 2 до 3 дена се расипува. Владата дава соопштение дека од понеделник до петок нема да се работи, а јас сум го отворил пивото и тоа ќе се расипе, односно мора да се фрли. Сето тоа е дополнителен трошок. Истото е и со храната. Ако си направил набавки за храна која нема подолг рок на траење, треба да ја фрлиш.“

„Главен проблем се наталожените фактури и заостанатите плаќања. Тоа е најголемиот проблем.“

„Сега сме вкупно 35 вработени. Бројката не е иста пред и по пандемијата. Пред пандемијата имавме 10 работници повеќе. Тие 10 работници самоволно си дадоа отказ, затоа што моравме да ги намалиме платите, па на некои од нив не им се исплатеше да останат во новите услови, односно да работат за помали плати, па си бараа излез во други сектори.“

„Ние имавме сериозна стратегија за оваа година, односно планиравме хотелот и ресторанот да се прошират, да се надградат и да се модернизираат. Сето тоа е на stand by, но ситуацијата е сè уште многу критична. Јас можам да кажам дека со ресторанот веќе излеговме од кризата, меѓутоа е многу критично во однос на приходите.“

Покрај проблемите со кои се соочи овој сектор, угостителите треба да почитуваат и одреден број здравствени мерки и протоколи при извршувањето на својата работа. Сите тие мерки и протоколи имаат за цел вработените безбедно да ја извршуваат својата работа и да се грижат за здравјето и за благосостојбата - како на самите вработени, така и на гостите или посетителите, со што ќе се спречи ширењето на вирусот за време на оваа пандемија. Сите угостители се согласуваат со донесените здравствени мерки: засилените санитарно-хигиенски мерки, употребата на средства за дезинфекција, растојанието меѓу масите, носењето маски итн. Меѓутоа, генерално, сите се согласија околу контрадикторноста на две од мерките - работното време на угостителските објекти, како и седењето по четири лица на маса. Во однос на работното време, угостителите сметаат дека доколку се почитуваат мерките, нема потреба од ограничување на работното време на објектите. Според нив, доволно е да се казнат угостителските објекти кои, и покрај сите протоколи и мерки, не ги почитуваат правилата за работа. Почитувањето на мерките и протоколите за работа беше надгледувано и од честите вонредни инспекции во угостителските објекти, кои -согласно изјавите на угостителите - биле коректни и професионални во вршењето на својата работа.

„Протоколите беа воведени за да се заштитат гостите и да се заштитиме самите ние. Значи, се почитуваат сите мерки, како: дезинфекција на секоја маса, просторот помеѓу масите итн. Сметам дека протоколите за работа коишто беа донесени беа соодветни. Но, за жал, сите не ги почитуваат овие мерки. И сега поради тие што не ги почитуваат мерките, во јавноста се добива многу лоша слика дека ковидот се шири во угостителството, во кафулињата и рестораните.“

„Во однос на другите протоколи (по четворица на маса, растојание, дезинфекција), можам да кажам дека штот е така одлучено, за да може да се функционира, јас ги поддржувам тие протоколи и се придржувам до нив и

ги почитувам. Гледам дека и на луѓето кои доаѓаат им е пријатно, поради тоа што гледаа дека се почитуваат протоколите.“

„Мерките се менуваат премногу често и ние веќе не можеме да следиме дали е до 6 часот или е до 11 часот. Често дискутираме на таа тема, па дури и гостите се збунети. Цело време прашуваат дали има музика, дали нема музика, до колку се работи, колку луѓе смеат да седат на една маса. Во тој дел мерките треба да бидат појасни и мислам дека работното време не е проблем.“

„Инспекции имаше. Кај нас барем дојдоа вториот ден откако почнавме со работа. Ни пишаа опомена, иако ние навистина затворавме тогаш и релативно ок беше..“

Искористеност на економските мерки донесени од Владата

Компаниите во угостителскиот сектор продолжуваат да се борат за да преживеат и за да ги зачуваат илјадниците работни места. Како продолжение на нивната заедничка позиција за „поддршка на угостителскиот сектор“, Владата на Република Северна Македонија донесе пакет мерки со кои го помогна овој сектор. Во изминатиов период на криза (периодот од мај до декември, кој е и предмет на истражување во оваа студија), Владата донесе три (3) пакети мерки кои во најголем дел се однесуваа на целокупната економија, но имаше и такви кои беа наменети за одредени сектори меѓу кои спаѓаше и угостителскиот сектор.

Од мерките кои беа наменети за овој сектор, најголем број од угостителите ја искористиле мерката субвенционирање на придонесите за вработените во компаниите. Оваа мерка го опфаќа периодот април, мај и јуни 2020 година. Истата мерка за субвенционирање на придонесите за вработените, за месеците октомври, ноември и декември 2020 година, била искористена од многу мал број компании од угостителскиот сектор кои беа дел од оваа студија.

„Само искористивме средства за плати на вработените, субвенции за плати за првите месеци.“

„Од мерките искористивме само помош за плата на вработените од вториот пакет мерки за 10, 11 и 12 месец. Од другите мерки, не искористивме ништо.“

„Ги добивме сите средства што ги понудија за угостителството, првите три месеци, па потоа имаше некој застој, па 3 месеци. Рекоа дека сега ќе ни дадат за февруари и за март. Тоа ни одговара на нас, тоа е супер, зборувам лично. Сите сме различни, ние сме мали, некои се поголеми, сè е различно.“

„Значи, зедевме плата само за април и за мај, за јуни не ни дозволија. Мерката за субвенција на платите на вработените многу ни помогна, особено во периодот кога бевме целосно затворени...“

Покрај мерката за субвенционирање на платите, мал број угостители се обиделе да аплицираат и за друга мерка, која се однесува на добивање кредити, меѓутоа нивното искуство со оваа мерка не е позитивно. Угостителите кои аплицирале за оваа мерка не добиле никаков повратен одговор од страна на институциите. Од друга страна, угостителите кои имале потреба од дополнителни парични средства, се одлучиле за подигање приватни кредити, како најдобро решение наспроти користењето на понудената помош од страна на државата. Како причини за ваквата одлука беа наведени експедитивноста, ефикасноста и сигурноста во банките, наспроти помошта во вид на кредити што им беше понудена од страна на државата. Дополнително, и покрај тоа што мерката намалување на стапката на ДДВ на 10 % за ресторанските услуги и служењето храна и пијалаци не беше предмет на оваа студија, таа беше позитивно оценета од страна на угостителите.

„Приватно, зедевме кредит за да можеме да си ги покриеме трошоците што ги имавме. Се одлучивме за тоа бидејќи целата процедура е некако полесна, можам да кажам дека е полесна и побрза. Сепак, неизвесноста при аплицирањето за владината помош е голема. Во банка знаеш дека ќе ти одобрат кредит, а тука некако не си сигурен и си во неизвесност. Мерката со намалување на ДДВ би ја оценила како релативно добра и позитивна мерка.“

„Приватно, подигнавме кредити за да му помогнеме на бизнисот да застане на нозе.“

„Ние побаравме два-три наменски кредити и мене ми е криво што не добивме никаков одговор и што ниту на мејл ниту на кој било друг начин не нè информираа дека сме одбиени. Инаку, редовно добивавме плата.“

„Мерката со намалување на ДДВ би ја оценила како релативно добра и позитивна мерка.“

Општо земено, економските мерките кои беа донесени за угостителскиот сектор (поконкретно, мерката минимална плата и кредити) се позитивно оценети, односно угостителите сметаат дека мерките се корисни. Меѓутоа, тие не се доволни за да му помогнат на овој сектор. Во однос на процедурите при аплицирањето за мерките, иако сите апликации се вршеле преку сметководствените фирми на угостителите, сепак беа нагласени непотребните бирократски процедури, условите за аплицирање, како и недобивањето повратни одговори од страна на институциите.

Сето тоа укажува на потребата од дополнителни мерки кои ќе водат кон зголемени рокови за апликација и подобри услови за можно користење на истите.

„Мислам дека колку и да се даде, никој никогаш нема да биде задоволен. Тоа не постои во ниту едно општество. Мислам дека е добро што воопшто имаше мерки за помош. За жал, ние почнавме да аплицираме многу подоцна. Мерките ни се одобрени, меѓутоа средствата сè уште не ни се префрлени.“

„Видете, тие мерки беа за време на кризата и тоа е добро. Меѓутоа, ние треба да ги вратиме тие средства, тоа е еден вид кредитирање. Значи, помош имаше, ама како да немаше. Ние контактираме со колеги од другите земји и кај нив таа помош е поголема. Кај нас речиси и да немаше помош.“

„Секако, мерките имаа позитивно влијание за да се одржиме во живот. Ако не беа мерките, ние не би знаеле како да опстоиме, а наше е местото, локалот што се вика.“

„Прво, кога аплициравме се откажавме, затоа што наидовме на административни потешкотии. Почнаа да ни бараат некои документи, платени долгови што кај нас воопшто не беа книговодствено евидентирани. Така, се откажавме од бирократските предизвици, а времето си поминуваше и вработените си чекаа плата итн. Кога по вторпат аплициравме за мерката, тоа одеше преку сметководството, така што тие правеа сè. Јас можам само да го кажам исходот, односно дека сè уште не ни е исплатено..“

“Ништо од тоа немавме искористено. Спомнав дека аплициравме за таа мерка во првиот пакет ама не добивме одговор..“

“За мерките тоа си е процедура. Од Централен регистар треба да имаш завршни сметки, па лесно пристапиме за аплицирање. Но не добивме одговор дека сме одбиено тоа ми беше..“

Помошта преку економските мерки од страна на Владата е единствената помош што ја има добиено овој сектор за време на оваа здравствена криза. Угостителскиот сектор нема добиено дополнителна помош (парична и непарична помош) ниту од општината, ниту од Град Скопје, ниту од невладините или други непрофитни организации. Податокот што го добивме при разговорот со некои од угостителите од Општина Центар беше неофицијалната дозвола што ја имале повеќето од угостителите за проширување на летните тераси, односно поради потребното растојанието помеѓу масите, угостителите не биле казнети од страна на инспекцискиот надзор при вршењето контроли во однос на проширувањето на летните тераси.

„Бевме ослободени од плаќање на таканаречената кирија за користење на летните тераси. Имавме дозвола за проширување на терасите. Тоа може да го пофалам како огромна помош од страна на општината.“

„Тоа е малку поширок проблем. Нашата тераса влегува само во општински реон и од Општина Центар немавме контроли и ни беше дозволено да се рашириме до каде што сакаме и не ни наплатија. Но на главните улици, каде што локалите ги контролира Град Скопје, на угостителите им се наплаќаше, и тоа беа суми што јас, како колега, не можам да ги занемарам, особено затоа што беа наплаќани во време на пандемија. Не знам друг начин како може една општина да му помогне на некој работодавач, освен да ми направи промет.“

„Тоа не е како помош, туку чаршкиски муабет. На угостителите им беше дозволено слободно да ги пуштат терасите, за да се запази дистанцата, да се рашират масите дури и надвор од обележаното. Е сега, тоа никогаш јавно не беше кажано, ама не ни влезе инспекција да ни мери до каде е закупот, а до каде се масите. Веројатно било кажано за да нè пуштат да работиме и да има дистанца.“

„Во Општина Центар беа многу позитивни и флексибилни. Градоначалникот беше многу фер и рече дека поради тоа што е ограничен капацитетот на гости, ќе ни дозволат надвор да ставаме маси на растојание, надвор од тоа што го плаќаме. Значи, во услови на пандемија општината беше флексибилна и беше во ред. Јас ја забележав таа позитивност. Тоа е беше добар знак.“

„Не сме добиле никаква помош. Кога го закупувавме летниот дел на терасата, побаравме нешто да платиме на рати или да имаме некакво олеснување, затоа што, да бидеме искрени, да се плати тераса за цела година е огромен издаток доколку треба да се плати одеднаш. Но, не наидовме на разбирање.“

„Не добивме никаква помош ниту од Општината ниту од Град Скопје. Ние и годинава си плативме за користење на терасата. Мислевме дека ќе бидеме ослободени од тие трошоци, но си плативме и за тоа.“

Неспорно е дека целата здравствена криза со КОВИД-19 негативно влијаеше и влијае врз работењето во овој сектор. Продолжувањето на рестриктивните мерки поврзани со ширењето на КОВИД-19 може дополнително да ги продлабочи финансиските загуби и да ги намали работните места. Од друга страна, продолжувањето на рестриктивните мерки може

да ги зголеми фиксните, режиските и варијабилните трошоци за производи (храна и пијалаци), како и дополнителното финансиско тонење во долгови како единствена можност за опстојување на бизнисот. Дел од угостителите се плашат и од можно затворање на угостителските објекти. Колку подолго трае здравствена криза, како и рестриктивните мерки, толку потешко угостителите ќе можат да ја надминат кризата и целосно да заздрават од последиците предизвикани од пандемијата. Согласно претпоставките на угостителите, по завршувањето на кризата ќе биде потребен период од 1 до 3 години за враќање на компаниите во нормала и работа со зголемена профитабилност и ликвидност. Приближно една година е времето што беше напоменато од страна на угостителите за завршување на оваа здравствена криза и за враќање на животот во нормала.

„Иако ја преживеавме кризата, сепак не сме застанати на здрави нозе. Според нашата анализа и проценка на целава ситуација, некаде во април ангажиравме екипа која направи проценка и проекцијата беше дека во октомври 2021 година би можеле да се вратиме на 30 %, што би било како во октомври пред 2 години.“

„Ќе биде неопходно уште едно кредитирање, ако продолжат рестриктивните мерки. А за да застанеме на здрави нозе, ќе ни бидат потребни една до две, а можеби и три години. Навистина не знам. Сè зависи од кризата потоа. Што побрзо се реши и заврши кризата, ние побрзо ќе закрепнеме и побрзо ќе се вратиме на старо.“

„Мислам дека ќе бидат потребни најмалку 3 години за да можеме да ги вратиме долговите и да работиме со добивка, односно да ги зголемиме приходите.“

„Моја лична проценка е една година работа / забави без рестрикции и ќе може да се вратиме во нормала, а можеби и повеќе од тоа. Мислам дека ако луѓето се опуштат и ако нема притисок како сега, за една до две години би можеле целосно да заздравиме.“

„Според мене, со оглед на тоа дека веќе се навикнавме на маските и на држењето дистанца, мислам дека ќе ни биде потребна година и нешто додека да се вратиме во некоја нормала, да шетање без маски и да бидеме позитивни.“

Целата криза и помислата дека угостителскиот сектор е оставен сам на себе ги мотивираа угостителите да дадат и свои предлог-мерки за кои сметаат дека би можеле да му помогнат на овој сектор. Меѓу мерките што ги предложија угостителите за полесно пребродување на КОВИД-19 кризата се: даночни олеснувања, продолжување на субвенциите за плати

и придонеси, наменски кредити, како и кредити со помали каматни стапки, ослободување од режиски трошоци, како и целосно ослободување од ДДВ. Еден од предлозите беше и комплетно затворање на угостителскиот сектор во државата, со целосно покривање на платите на вработените, сè со цел побрзо да заврши здравствената криза предизвикана од пандемијата КОВИД-19.

„Јас имам идеја. Не знам зошто Владата на малите фирми, па дури и на големите, не ни даде средства со каматна стапка од 1, 2, 3 или најмногу 5 %, за да ги затвориме старите долгови што ги имаме по фактури, долгови кон извршители, трошоци кон јавните претпријатија (за вода, струја, комуналии и др.). Мислам дека дури треба да ни дадат наменски кредити со мал процент камата, кои ќе ни помогнат да се ослободиме психички.“

„Како што слушам, во странство им ја исплаќаат загубата на сопствениците за да можат да си ги покријат тековните трошоци за плата, кирии и др. Со таква помош се ставаш на нула и немаш ниту профит ниту загуба. Тоа би било идеално како решение, ама мислам дека кај нас се направи максимум. Би било добро државата да ни помогне да ја покриеме загубата.“

„Да се дадат субвенции за платите на вработените, минималната плата, тоа ќе ни биде од голема помош. За старт тоа, а може и ослободување од плаќање данок. Мислам дека тоа се двете клучни мерки со кои државата би ни помогнала.“

„Можеби угостителите треба да се ослободат од плаќање ДДВ. Има мерка за намалување на ДДВ од 18 % на 10 %, ама во ваква ситуација не треба да биде ни 10 %. Подобро е да се овозможи 3 или 6 месеци без ДДВ, затоа што 18 % за мене значи многу. Тоа е како државата да има 18 % акции во мојата фирма.“

„Според мене, најдобро решение во кризава е да не работат угостителските објекти, а државата целосно да ги покрие платите на сите во овој сектор. Така најдобро би се решила целата криза во овој сектор. Тоа го има во многу други држави, меѓутоа ние сме свесни дека нашата држава економски не може да го издржи тоа, затоа што не е доволно економски стабилна.“

5. ЗАКЛУЧОК

Генерално, здравствената криза предизвикана од КОВИД-19 пандемијата има негативно влијание и лоши последици врз угостителскиот сектор. Покрај достапноста на информациите, угостителите од Општина Центар сметаат дека мерките донесени од страна на Владата се конфузни, недоречени, недоволно јасни и неразбирливи. Сево ова упатува на барања за дополнително објаснување на мерките од страна на сметководствени и консултантски компании.

Како главни проблеми со кои се соочиле и сè уште се соочуваат угостителите беа наведени: намалувањето на остварениот приход во периодот од март до декември 2020 година, кое се движи од 50 до 80 % и кое сè уште трае, намалување на бројот на вработените, намалување на платите, како и дополнителни фиксни режиски трошоци кои се дел од секоја компанија.

Во однос на првите три сета економски мерки донесени од страна на Владата, угостителите сметаат дека се корисни, но не и доволни за надминување на кризата. Покрај тоа што мерките не се доволни, беа критикувани и лошите услови за апликација, тешките бирократски процедури и несериозноста на институциите при комуникацијата со компаниите од овој сектор.

Најискористена мерка од страна на угостителите од Општина Центар е мерката субвенционирање на придонесите за вработените во компаниите во периодот април, мај и јуни 2020 година. Од друга страна, искуството со аплицирањето за кредитите е негативно. Иако имало заинтересираност од страна на угостителите, немало одговор на нивните апликации од страна на институциите. Токму лошите услови за апликација и административните потешкотии, како и недовербата во институциите, биле причина некои од угостителите приватно да аплицираат за кредити, а не да ја искористат оваа мерка од страна на државата.

Покрај економските мерки донесени од страна на Владата, угостителите немаат добиено друга помош во текот на оваа пандемија. Како еден вид помош беше истакната постапката на Општина Центар која преку

неофицијалната дозвола им дозволувала на угостителите да ги прошират своите летни тераси, заради почитување на здравствените мерки и протоколи кои треба да ги исполнуваат локалите за да продолжат со работа во време на пандемија.

Продолжувањето на рестриктивните мерки поврзани со ширењето на КОВИД-19 може само дополнително да ги продлабочи финансиските загуби во овој сектор и дополнително да доведе до загуба на работни места кај угостителите. Од друга страна, ќе дојде до зголемување на фиксните режиски трошоци и на варијабилните трошоци, како и до дополнително финансиско тонење во долгови, како единствена можност за опстојување на бизнисот.

Угостителите од Општина Центар ги предлагаат следниве мерки за кои сметаат дека би им помогнале да ја надминат КОВИД-19 кризата: даночни олеснувања, продолжување на субвенциите за плати и за придонеси, наменски кредити, како и кредити со помали каматни стапки, ослободување од режиски трошоци, целосно ослободување од ДДВ, како и комплетно затворање на угостителскиот сектор со целосно покривање на платите од страна на државата.

6. ПРИЛОГ: ВОДИЧ ЗА ДЛАБИНСКИ ИНТЕРВЈУА

Квалитативно истражување Водич за дискусија преку длабинско интервју

Преглед

Ова длабинско интервју има за цел:

- ▶ Да го истражи мислењето на бизнис-секторот, поточно на сопствениците на угостителските објекти, за мерките донесени за време на пандемијата КОВИД-19 во период од март до декември

Интервјуто ќе трае не повеќе од 45 минути.

Секција 1: (5 мин) Информации за испитаникот

1. Најпрвин, Ве молам да ми кажете која е вашата улога/функција во рамките на фирмата/организацијата [име на организацијата/фирмата?
 - а. Колку долго ја извршувате оваа улога/функција?
 - б. Кои се вашите клучни одговорности на оваа улога/функција?
 - в. Колку време (години) постои организацијата/фирмата?
 - г. Дали членувате во некој синдикат, организација или здружение на угостители? (Синдикат за угостителство и туризам (СУТ), Здружение за угостителство хотелиерство и туризам)

Секција 2: Проценка на релеванноста на донесените мерки за потребите на угостителскиот сектор (15 мин.) **во периодот март – декември 2020**

1. Објаснете кој е Вашиот главен извор на информации во врска со КОВИД-19 (ризици, препорачани превентивни мерки, стратегии за справување)? На кој начин се информирате за донесените мерки поврзани со вашата дејност (интернет, официјални страни на институциите, вести) во периодот од март – декември 2020?
2. Објаснете како комплетното затворање на рестораните, како и другите рестриктивни мерки (ограниченото работење, полицискиот час) се одразија на вашата работа, како дел од угостителската дејност, во периодот

март – декември 2020? Дали работењето на Вашата компанија е погодено на кој било начин од ширењето на коронавирусот / КОВИД-19?

3. Дали бевте вклучени во самиот процес на креирање на мерките на Владата? Дали синдикатите и здруженијата беа вклучени во процесот на креирање и спроведување на мерките на Владата?
4. Во колкава мерка, пандемијата КОВИД-19 е закана за Вашата работа/ работно место?
5. **Модератор потпрашај:** На кој начин беше засегнат Вашиот бизнис, т.е. со какви специфични проблеми, доколку ги има, се соочи Вашиот бизнис за време на пандемијата (период март-декември)?

Секција 3: Проценка на степенот на искористеност на донесените мерки (15 мин.)

1. Што презедовте за да го намалите штетното влијание на КОВИД-19 врз Вашиот бизнис во периодот од март до декември?
2. Кој е најголемиот проблем со кои се соочува Вашиот бизнис во моментот? Кои се најголемите грижи за Вашиот бизнис во моментот (можно престанување со работа, отпуштање вработени, загубен приход, итн.)?
3. **Модератор, потпрашај** доколку не е спомнато: Колку вработени имаше Вашата фирма пред пандемијата, а колку има денес? Со каков статус се Вашите вработени во фирмата?
4. Генерално, кое е Вашето мислење за донесените мерки на Владата? Објаснете!
5. **Модератор,** потпрашај доколку не е спомнато: Што е добро, а што лошо кај мерките што ги споменавте? Објаснете!
6. **Модератор,** потпрашај доколку не е спомнато: Кои мерки сте ги користеле? Објаснете поконкретно!
7. Каков беше пристапот при користењето на овие мерки? Дали се соочивте со потешкотии? Доколку да, на кој начин? (Објаснете! Наведете ги причините поради кои сте имале потешкотии! Дајте пример!)
8. Како се одразија мерките донесени од Владата (позитивно/ негативно) врз функционирањето на вашата компанија? Објаснете!

Секција 4: Проценка на ефектите на мерките врз угостителскиот сектор (15 мин.)

1. Дали добивате некаква непарична помош од општината од почетокот на ширењето на КОВИД-19? Доколку да, каква? Објаснете!
2. Дали добивате некаква непарична помош од невладините/граѓанските организации или од други непрофитни организации? Доколку да, каква? Објаснете!

3. Кои мерки на Владата најмногу му помогнаа на Вашиот бизнис за да ја надмине кризата создадена од пандемијата КОВИД-19?
4. Ако продолжат рестриktivните мерки поврзани со ширењето на КОВИД-19, што најверојатно ќе се случи со Вашата компанија?
5. Што мислите, колку време ќе биде потребно за Вашиот бизнис да зазdrави откако ќе заврши целосното затворање од КОВИД-19?
6. Кога според Вас пандемијата на коронавирусот / КОВИД-19 ќе биде завршена и животот ќе се врати во нормала?
7. Кои се Вашите предлози / мерки што треба да ги донесе Владата за полесно справување со кризата која ја предизвика пандемијата Ковид19? И конкретно на за Вашата компанија? Објаснете!

Крај (5 мин)

1. За крај, има ли нешто друго што сакате да кажете? Дали има нешто за што требаше да зборуваме, а не зборувавме?

Ви благодарам многу за Вашето учество во интервјуто. Би сакал да Ве потсетам дека дискусијата ќе се чува во тајност и дека ништо од она што е кажано во дискусијата не треба да се зборува надвор.

